

Članki in razprave

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929 Aškerc A.
930.25(497.4 Ljubljana):929 Aškerc A.
Prejeto: 10. 10. 2006

Anton Aškerc, mestni arhivar in knjižničar

TATJANA ŠENK

arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: tatjana.senk@zal-lj.si

IZVLEČEK

Anton Aškerc je prvi slovenski poklicni arhivar. Delo mestnega arhivarja v Ljubljani je opravljal od julija 1898 do smrti, leta 1912. Z njim se je na magistratu začelo obdobje rednega, sistematičnega arhivskega dela in kontinuirane skrbi za arhivsko gradivo.

Aškerčevo delo v Mestnem arhivu v Ljubljani je obsegalo vsa dela, ki jih opravlja moderni arhivist. Urejal in popisoval je gradivo, na novo prevzemal in branil gradivo, objavljajl za slovensko zgodovino pomembno gradivo in se ukvarjal z nekaterimi metodološkimi arhivskimi vprašanji.

KLJUČNE BESEDE: *mestni arhiv, arhivar, liberalec, arhivsko gradivo, knjižnica*

ABSTRACT

ANTON AŠKERC, TOWN ARCHIVIST AND LIBRARIAN

Anton Aškerc was the first Slovene professional archivist and performed his duties as a town archivist in Ljubljana from July 1898 till his death in 1912. His efforts in the field of archival science marked the beginning of a regular and systematic archival work and continual care for archival material at the Ljubljana Town Hall. His work at the Ljubljana Town Archive included tasks performed by modern archivists, such as arranging, describing, acquiring and keeping of archival material, publishing records of importance for the Slovene history, and dealing with some of the methodological issues in archival science.

KEY WORDS: *Town Archive, archivist, liberal, archival material, library*

Letos mineva sto petdeset let od rojstva pesnika in mestnega arhivarja Antona Aškerca. 9. januarja 1856 se je na Globokem nad Rimskimi Toplicami rodil svobodomiseln poet, ki je vse življenje najbolj cenil svobodno mišljenje, neomejeno z verskimi dogmami. Po končanem osnovnem šolanju se je z zanimanjem posvetil študiju teologije, ker je pri tem lahko odkrival "dušo in čeznaravno razodejje" in v semenišču našel čas in mir "za premišljevanje o najglobljih vprašanih življenja in pot do sebe samega".¹ Duhovniški poklic ga ni privlačil, ker je bila "majhna plača in najtežji stan" in tudi "čudne ceremonije" se mu niso zdele potrebne. Leta 1880 je postal duhovnik in skoraj hkrati začel objavljati prve pesmi. V svojih pesmih je zajemal snov iz ljudske in slovanske tradicije ter zgodovine, pri tem pa spoznal, da kot duhovnik ni svoboden pri izbiri snovi, ker o mnogih temah ni smel govoriti ali pisati. Njegova poezija je že sredi osemdesetih let začela zbuhati ostro nasprotovanje klerikalcev, predvsem Mahnič je bil dejaven pri napadih na realistično Aškerčevo poezijo in je trdil, da se v njegovi poeziji kaže "poganski in brezverski značaj".² Aškerca sta v katoliški veri motila dogmatizem in "duševni terorizem", kot je to sam imenoval. Štel se je k "prostomišljencem", torej svobodomislecem in liberalcem in vse odločneje zagovarjal pravico posameznika do svobodnega mišljenja. Motila ga je vera v čudeže, v pridigah je odkritosrčno nasprotoval takemu naivnemu verovanju. Njegove pridige so bile bolj zgodovinske kot verske, znal jih je tudi duhovito podkrepiti; ljudje pa njegovega robatega humorja niso odobrvali. Med pridigo je na primer izjavil, "da Marija ni veriverica, da bi se prikazovala na vejah".³ Takšne in podobne izjave ter kratko, odločno maševanje in krsti zgolj v slovenskem jeziku so bile vzrok za pogoste zagovore pred škofom. Sredi devetdesetih let je bil poklican na zagovor že vsako leto, vendar svojih besed ali dejanj nikoli ni preklical. Obhajale so ga že prave krivoverske misli, saj je v pismu svojim predstojnikom poleti 1896 zapisal, da "v političnih rečeh nihče ni dolžan absolutno ubogati škofa". Med njim in katoliško cerkvijo je nastal "prepad, ki se premostiti ne da".⁴

Njegove liberalne ideje in upor proti družbenim predsodkom so vse jasneje onemogočali njegovo duhovniško delo. Aškerčevi liberalni prijatelji in znanci so zato začeli razmišljati, kako bi lahko

pomagali odločnemu in trmastemu svobodomislecju, ki svojega duhovniškega poklica ni mogel več opravljati. Aprila 1898 je bil Aškerc upokojen in dobil je nekaj ponudb za novo službo; najprimernejša je bila ponudba ljubljanskega župana Hribarja, ki je na magistratu organiziral novo delovno mesto za mestnega arhivarja. Literarna javnost je bila sicer prepričana, da je novo delovno mesto ustvarjeno samo za pesnike in literate. To mnenje se je ohranjalo in se izkazalo še čez petindvajset let, ko je Društvo slovenskih književnikov protestiralo, ker na delovno mesto arhivarja ni bil sprejet pesnik ali pisatelj.⁵ Dejstvo pa je, da je Ljubljana arhivarja že zelo potrebovala in novo delovno mesto ni bilo sinekura, pač pa dejanska potreba mesta oziroma magistrata. Aškerc je svojo novo službo vzel zelo resno, se najprej posvetil arhiviranju, pozneje je uredil tudi knjižnico, bil je dejaven v nekaterih

Anton Aškerc v očeh sodobnikov. Karikatura Hinka Smrekarja, 1907.

¹ Boršnik, Aškerc, str. 18.

² Boršnik, Aškerc, str. 162.

³ Boršnik, Aškerc, str. 103.

⁴ Boršnik, Aškerc, str. 178.

⁵ 60 let MALj, str. 20. Po Aškerčevi smrti je bil v to službo sprejet pesnik Oton Župančič, leta 1923 pa prvi "neliterat" Vladislav Fabjančič.

kulturnih odborih, pisal je razna mnenja in predloge (na primer o imenu ulic), tako, da lahko zapišemo, da ni postal samo arhivar, ampak je bil prvi "prvi mestni kulturni referent".⁶

Aškerc je bil že v času svojega življenja vpliven in spoštovan pesnik. Zanimanje za njegovo delo in življenje traja vse do današnjih dni. Marja Boršnik je že leta 1935 izdala v Časopisu za zgodovino in narodopisje Aškercovo bibliografijo, v kateri je natančno popisala vse, kar je Aškerc napisal in kar so drugi napisali njemu ali o njem. Temeljito biografijo o Aškercu, njegovem življenju in delu je Marja Boršnik Škerlak izdala leta 1939. V njej je spretno popisala življenje hribovskega kaplana in pesnika, njegove boje in ocenila njegove pesmi. V knjigi se je zgolj obrobno dotaknila Aškercovega delovanja v arhivu, zato je dr. Sergij Vilfan v Kroniki leta 1956 zapisal še vse o Antonu Aškercu – mestnem arhivarju ljubljanskem. Izšla so tudi Aškercova zbrana dela v devetih knjigah; zadnja je z letnico 1999.

Marja Boršnik je v svoji knjigi zapisala, da je bil Aškerc pripravljen "sprejeti še tako skromno službo, samo čim dlje od ljudi, ki se jim je po nazorih tako od-tujeval".⁷ Arhivska služba se ji je za svobodomiselnega pesnika zdela "suboparna", njegovo delo pa "dubamorno", vendar je priznala, da se je Aškerc dela lotil z vso resnostjo in "uredil cele skladovnice listin v fascikle in jim z dubamorno vestnostjo dodal povzetke".⁸ Njen pogled je bil usmerjen predvsem v Aškerca kot pesnika, zato je lahko zapisala, da je njegova prizadevnost v službi "imela za posledico, da se je arhivski prah" vse bolj nabiral tudi na njegovih pesmih. Dr. Vilfan, ki je sam bolje poznal delo v arhivu, je zapisal, da je Aškerc v arhivu "za vseh 14 let delovanja našel dovolj hvaležno delovno področje" in priznal je "strokovni značaj in strokovno raven njegovega arhivskega dela".⁹ Aškercova pesniška moč je v času službovanja v arhivu res pojemala, vendar je strokovno in vestno delo v arhivu pomenilo kakovosten začetek neke nove dejavnosti na Slovenskem, pomenilo je tudi začetek sistematičnega zbiranja in urejanja mestnega arhivskega gradiva. Aškerc je postal prvi slovenski poklicni arhivar, kajti pred njim so podobno delo opravljali privatni arhivarji (na primer škofijski arhivar Anton Tomaž Linhart).

Pogled na drugo nadstropje magistrata in prostore v katerih je delal Aškerc

Arhivarsko službo je Aškerc začel opravljati 15. julija 1898 v temačnih prostorih drugega nadstropja na magistratu. V sobi se je poleg starega papirja valjala še najrazličnejša ropotija, od starih zagrinjal do bobnov ter drugih stvari, po katerih se je samo prah nabiral.¹⁰ Govekar je slikovito opisal nove delovne prostore, mislim pa, da je bila v tistem času večina uradniških prostorov, ne samo arhivskih, bolj slabo opremljenih. Prostori so resda temačni in mrzli še danes, saj ležijo pod grajskim hribom; mnenja o "smradu, ki ga širijo v usnje vezani fascikli in prhneči, več stoletij star papir"¹¹ pa so različna in poznam tudi arhiviste, ki jih vonj starega papirja ne moti. Govekar je trdil, da je bil ta smrad Aškercu neznosen in se ga nikoli ni navadil. Bolj verjetno ni bil smrad arhivskega papirja tisti, ki je motil Aškerca, pač pa ga je motil smrad greznice, ki je bila pod oknom.

Aškerc se je dela v arhivu lotil resno, zavzeto in strokovno. Arhivsko gradivo je tedaj obsegalo gradivo "na treh stelažah v arhivski sobi in na eni stelaži v predsobi" in Aškerc si je želel to gradivo urediti po "znanstveno-praktičnih načelih". Zato si je ogledal arhiv v Zagrebu, prebiral strokovno literaturo (Holzinger) in se posvetoval s slovenskimi zgodovinarji. Takoj po začetku opravljanja službe v arhivu je 20. julija 1898 županstvu že napisal poročilo o stanju v arhivu in predstavil svoje načrte za delo. Jasno mu

⁶ Vilfan, str. 106.

⁷ Boršnik, Aškerc, str. 182.

⁸ Boršnik, Aškerc, str. 227, 228.

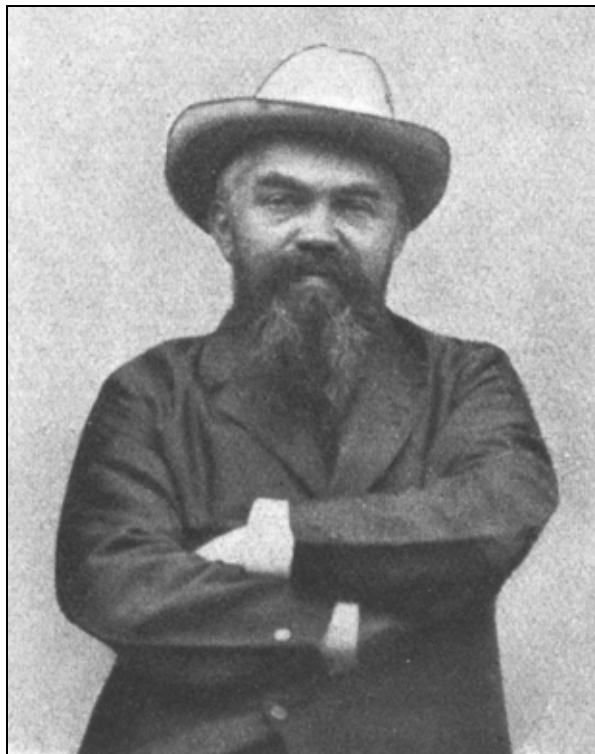
⁹ Vilfan, str. 102.

¹⁰ Vilfan, str. 101.

¹¹ Boršnik, Aškerc, str. 228.

je bilo, da je arhiv uporaben le, če je urejen. Zapisal je, da bo potrebno "arhiv 1) urediti, 2) čuvati, 3) napraviti uporaben". Njegov načrt je bil najprej arhiv "osnažiti prahu, ki se ga je nabralo na cente", nato oštevilčiti police in predale, sobo prezračiti in očistiti in zapisati na posamezne listke vse arhivsko gradivo po posameznih fasciklih. Ko bo vse fascikle popisal, se bo lotil indeksa, pomeni poimenskega in vsebinskega seznama gradiva.¹² Takoj mu je bilo torej jasno, da gradiva ne sme preurejati in ga mora pustiti v prvotni obliki, potrebno je bilo le vsebinsko popisati gradivo. Aškerc je torej upošteval eno osnovnih pravil arhivistike, ki velja še danes – načelo prvotne ureditve, čeprav mu je zgodovinar Komatar svetoval drugače. Svetoval mu je namreč, naj gradivo preuredi po vsebini in priznati je treba, da še danes mnogi novi nadobudni arhivisti kaj radi preurejajo gradivo po vsebini, kljub dolgoletnim izkušnjam, ki kažejo, da si urejanje po vsebini vsak predstavlja po svoje in zato nikoli ni uspešno.

Že čez šest dni je na županstvo naslovil novo službeno poročilo, v katerem je opozoril predvsem na potrebo po ureditvi slabih prostorskih razmer in ugotavljal, "da je navsezadnje človek sam vendarle najdragocenejši "akt" in zaradi tega se mora tudi

Aškerc leta 1909

zdravje njegovo najbolj čuvati." Predlagal je, da bi v sobi poskrbeli za boljšo ventilacijo, vanjo postavili umivalnik in pljuvalnik, pospravili ropotijo in sobo vsak dan čistili. V dopisu je predlagal tudi škartiranje tistega "arhivskega materiala, ki je brez vsake zgodovinske in druge vrednosti". Škartiranja bi se bilo po njegovem predlogu potrebno lotiti na strokovno neoporečen način, na način, ki je še danes v veljavi. Predlagal je ustanovitev komisije, v katero bi bili vključeni strokovnjaki, na primer gospod pl. Radič, gospod prof. Vrhovec ali kakšen izkušen uradnik iz pisarne, ki bi ga določil župan.

Aškerc se je torej dela v arhivu lotil v vseh pogledih strokovno, zato tudi uspešno. Že čez eno leto, natančneje 22. avgusta 1899, je lahko dal poročilo o svojem enoletnem delu v arhivu. Aškerc je poročal, da je uredil 173 fasciklov in vsebino posameznih fasciklov izpisal na 250 listkov, vsebino posameznih dokumentov pa na 1902 listkov. Pohvalil se je, da bo vseh teh 2152 listkov zgodovinarju pri iskanju zaželenega gradiva v veliko pomoč. Kartotečne listke je naredil po navodilih zgodovinarjev, tj. Radiča in Vrhovca. Aškerčeva kartoteka je bila uporabna vrsto let, uporabljal jo je še Fabjančič, saj jo je le nekoliko dopolnil.

Kako zelo je bila kartoteka uporabna, se je izkazalo že leta 1904, ko je Franc Komatar v svojem članku¹³ objavil katalog mestnega arhiva, pri tem pa ni omenil, da je delo opravil Aškerc. S tem ga je zelo razjezil in zato je v pojasnilo zapisal: "Komotar si je bil izposodil pri mestnem arhivarju več škatel, polnih regist in katalogov, obsegajočih arhivski inventar in na podlagi tega inventarja, ki ga je sestavljal mestni arhivar z velikim trudom več let, je spisal učeni in strašno izobraženi profesor Komotar svoj katalog mestnega arhiva." Gimnazijskega profesorja Frana Komatarja je namerno poimenoval Komotar, da bi s tem ponazoril njegovo "komotnost" in mu očital, da se šopiri in "diči" s tujim perjem. Takole je nadaljeval Aškerc: "In če boče kvišku plezati, naj si naredi lestvo sam; jaz mu ne maram držati svojih pleč, da bi se po njih popenjal!"¹⁴

Delovne razmere so se počasi izboljševale in Aškerc je dobil primernejšo in svetlejšo sobo, obrnjeno na dvorišče. Dosegel je, da se je brisal prah v sobi, dobil je tudi pljuvalnik in umivalnik. Le prošnja za slugo, ki bi mu pomagal pri vzdigovanju težkih knjig, mu ni bila uslišana. Poleg urejanja arhivskega gradiva se je lotil tudi urejanja knjižnice. O knjižnici je Aškerc magistratu poročal leta 1901;

¹² AZD, 9. knjiga, str. 93.

¹³ Das städtische Archiv in Laibach. Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Laibach. Laibach 1904.

¹⁴ Aškerčev zbornik, str. 153, 154.

poročal je o novo urejeni knjižnici, ki je nastajala poleg arhivske sobe in je vsebovala že več kot 600 različnih knjig in brošur. Pomembna je bila njegova iniciativa, najprej leta 1904 in pozneje leta 1906, da bi ustanovili vseslovansko magistratno knjižnico. Pobuda ni bila uspešna, pomembno pa je, da je zbral in pridobil mnogo knjig, ki so ležale na magistratu in bi se zelo verjetno z leti izgubile, še pomembneje pa je, da je za knjižnico pridobil nekatere periodične tiske, ki so izhajali zunaj Kranjske, na primer na Primorskem, in nekatere izseljenske časnike iz Amerike.¹⁵ Aškerc je leta 1910 že poročal, da obsega 2.000 knjig. Knjižno gradivo se je nato zbiralo na magistratu vsa leta, tako da je ta zbirka leta 1945 postala osnova za ustanovitev Slovenske knjižnice.

Aškerc ni skrbel le za dotok novih knjig, ampak je poskrbel tudi za to, da je bilo prevzeto najpomembnejše mestno gradivo – to so zapisniki sej. Leta 1904 je predlagal, da bi deželno sodišče izročilo stare sodne protokole, kot so imeli naslov zapisniki. Leto pozneje je že prevzel zapisnike sej mesta iz obdobja od leta 1711 do leta 1785 in s tem izpopolnil najpomembnejšo mestno serijo. Zavedal se je pomena pridobivanja starejšega arhivskega gradiva in skupaj z županom Hribarjem sta nakupila mnogo drobcev starejšega predvsem literarnega gradiva.

Aškerc je z veliko dela in truda poskrbel, da je arhiv postal uporaben – posamezne dokumente je bilo sedaj lažje najti. Sestavil je Splošni katalog mestnega arhiva, v katerem je popisal vse arhivsko gradivo. Katalog je bil neke vrste vodnik po arhivskem gradivu v današnjem pomenu. Gradivo je nato dobilo podrobnejši popis posameznih fasciklov na kartotečnih listih. Zelo moderno razmišljanje ga je privedlo do izdelave indeksa, ki je pomenil "*za tedanje razmere dokaj moderen in edinstven pripomoček*".¹⁶ Gradivo je postalo uporabno, na kar kaže tudi njegov spor s Komatarjem. Pri delu je bil priden in uspešen, kajti nastalo je 7 velikih in 2 manjši škatli kartotečnih listov (skupaj 1,6 tm); in na osnovi listkov je bilo mogoče zaželeno gradivo takoj poiskati.

Aškerčeva kartoteka je lahko zanimiva še danes, čeprav imamo nove pripomočke za iskanje po gradivu. Aškerc je namreč na listke zapisoval tudi svoja osebna stališča in mnenja, "*z vpisanimi podatki je polemiziral, jih ironiziral in k njim zavzemal stališče*".¹⁷

Svoja stališča je večkrat izrazil s klicaji ali dopisi kot "*Weltegniss, Welthistorische, epochale, jeremijade*" in podobnimi. Svoje strinjanje s prepovedjo Miklavževih obhodov je na primer pospremil s klicajem, pri prepovedi sekanja lip ob procesijah je dodal svoje mnenje "*Zdrava prepoved!*" Včasih so bili njegovi komentarji tudi daljši, tako je ob popisu okrožnice iz leta 1806 zapisal: "*Nauk: is krompirja kruh pežbi ... (To je res genijalna misel, ki se je porodila v glavi modrega birokrata! Ljudstvo naj se uči kruh peči iz krompirja! Pšenični kruh je samo za "gospodo" ... Tako se na originalen in preprost način rešava težavni socialni problem! Bravissimo! – In kako tečen in redilen je tak-le krompirjevec! –).*"

Iz različnih dopisov na kartotečnih listkih lahko razberemo, da ga arhivsko delo ni dolgočasilo, ampak zabavalo, največkrat pa jezilo. Njegov popis gradiva vsebuje predvsem opozorila, da je določeno besedilo napisano v slovenščini oziroma da ga je napisal slovenski avtor. Tako je na primer vedno zapisal, kadar je bil podpisan Valentin Vodnik. Aškerca sta kmalu začeli zanimati predvsem francosko obdobje in gradivo tega časa, kajti to je bil čas, ko so v uradovanju in javnih razglasih začeli uporabljati slovenščino. Zanimanje za stara slovenska besedila ga je toliko pritegnilo, da je takšna besedila začel tudi objavljati. Leta 1899 je v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko objavil dve prisegi iz mestnega arhiva. Objavil je prisego ope-

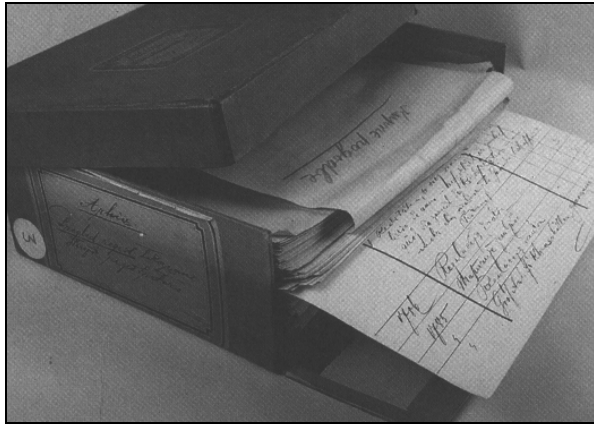

Aškerc je poskrbel za prevzem sodnih protokolov – zapisnikov sej mesta

¹⁵ Aškerčev zbornik, str. 153.

¹⁶ Vilfan, str. 104.

¹⁷ Vilfan, str. 105.

Aškercova kartoteka

karskega mojstra iz leta 1785 in meščansko prisego iz leta 1791. Kasneje je objavil prispevka Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega iz francoskega obdobja in Vodnikovo šolsko poročilo iz leta 1812. Aškerc je objavljala dokumente iz arhiva ves čas delovanja v arhivu; trije članki so v Carnioli izšli še po njegovi smrti. Med urednikovanjem Ljubljanskemu zvonu v letih od 1900 do 1902 je v rubriki Socialni pregled pisal članke, ki so nastali na podlagi njegovega poznavanja dela ljubljanskega magistrata. Pisal je o posredovalnici za delo, reševalni postaji, mestni ubožnici in podobnem, ker si je želel, da bi Ljubljanski zvon postal več kot samo literarna revija.

Anton Aškerc je arhivar postal po srečnem naključju. Kot človek, ki je vedno želel živeti po svojem prepričanju, kot človek, ki se nikoli ni uklonil tujemu prepričanju, ni bil primeren za duhovnika. Mikali so ga potovanja in pogovori s kulturnimi, izobraženimi ljudmi. Kot duhovnik je živel po vaseh in imel stik predvsem s kmečkim prebivalstvom, kar mu ni omogočalo duhovne rasti. Že leta 1890 je na primer pisal Levcu: "*Človeško življenje je kratko, a da bi moral še to kratko življenje prebiti po vaseh, Bogu za hrbtom ležečih, kejer še vsakdanje pošte nimam in kejer človeku ne preostaje drugega nego zevaje dolg čas prodajati: neče mi v glavo.*"¹⁸ Leta 1896 je pisal prijatelju Turnerju, da je končno "*rešen najdubamornejšega službenega dela*",¹⁹ ki ga je fizično in "*duševno*" obremenjevalo in s tem mislil na duhovniško delo. Želel si je sicer dobiti službo v tujini, vendar je bil tudi z delom v Ljubljani zelo zadovoljen, saj ga je osvobodilo. Že septembra 1898 je pisal prijatelju, da se sedaj čuti svobodnejšega

in tudi Ljubljana se mu je zdela lepo in prijazno mesto.²⁰ Še zgovornejše je bilo njegovo pismo županu Hribarju leta 1908, v katerem je zapisal: "*Danes je deset let, odkar bivam v mestni službi v Ljubljani. Ko bi ne bilo Tebe, bi jaz hiral duševno kje v štajerskih hribih in vzdihoval pod jarmom rimskega despotizma. Tvoja zasluga je, da sem svoboden že deset let, Tvoja zasluga je, da smem pisati po svoji glavi ter se kretati svobodno po svetu kot popolen človek. Ne spavam na magistratu kakor se mojim in Tvojim sovražnikom po glavi blodi. Arhiv je sedaj dostopen raziskovalcem. Izpolnjujem svojo dolžnost ...*"²¹

Služba arhivarja mu je torej dala svobodo, omogočila mu je tudi potovanja, ki so ga tako veselila. Že kot duhovnik je v prvih letih veliko potoval predvsem po bližnjih deželah Avstrije, Madžarske, Italije in Srbije. Potovati je moral prenehati, ko je bil pri duhovniških oblasteh najbolj v nemilosti. Nadaljeval je šele v novi službi in takrat si je lahko privoščil daljša potovanja – vse do Poljske, Rusije, Francije in Egipta.

Zato se mi zdi zelo krivična ocena Marje Boršnik v njeni knjigi leta 1939, ko je zapisala: "*Prestop v arhiv je druga tragična ovira njegove svobodne rasti, še neprimerno bolj tragična od prve. Pesnik je postal notranje vezan, njegova pot se je nadaljevala v eni sami smeri brez vsakršne razgibanosti. Na samo podzavestna idejna zavisnost, tudi suboparno arhivsko delo samo je bilo temu vzrok.*"²² Prva tragična ovira je seveda bila, da je postal kaplan in zato ni imel možnosti za svoboden razvoj. To drži. Ne drži pa, da je bila enako usodna za njegov razvoj zaposlitev v arhivu. Za pojemanje pesniške moči pač ni bil nujno kriv arhiv, pesniška moč je lahko pojemala zaradi različnih vzrokov. Aškerc sam je v pismu Hribarju poudaril pomen svoje nove desetletne svobode. Menim, da vzrok za pojemanje njegove pesniške moči ni bil v zvezi z "*dolgočasnim*" delom v arhivu, saj je Aškerc s svojim delom dokazal, da mu delo ni bilo dolgočasno in ga je uspešno in z veseljem opravljalo. Tudi zanimanje za arhivske teme ni moglo neposredno vplivati na pojemanje pesniške moči. Aškerc je dokazal, da je tudi pri tako "*suboparnem*" delu, kot je arhivsko, za pravilno urejenost in ohranitev gradiva nujno razmišljanje z lastno glavo. Če bi namreč Aškerc slepo upošteval nasvete zgodovinarjev, ki so mu svetovali preureditev gradiva po vsebini, bi naredil nepopravljivo škodo in gradivo zamešal za nasled-

¹⁸ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Levcu, 15. 4. 1890.

¹⁹ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Turnerju, 2. 4. 1896.

²⁰ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Turnerju, 14. 9. 1898.

²¹ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Hribarju, 15. 7. 1908.

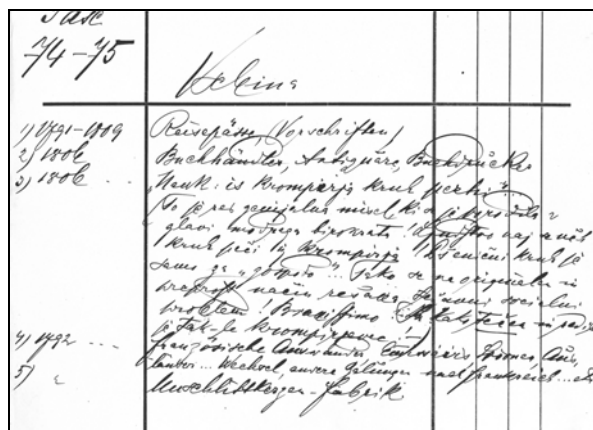
²² Boršnik, Aškerc, str. 411.

nja desetletja. Z delom v arhivu je bila Aškercu omogočena svoboda, svoboda misli, ki jo je nadvse cenil. Menim, da ni nepomembno, da se je Aškerc septembra 1907 kot častni predsednik udeležil kongresa svobodomislecev v Pragi. To sta bila prav gotovo velika čast in priznanje, brez dvoma pa tudi veliko veselje Aškercu, ki je tako cenil svobodomiselnost. Kot duhovnik te časti in veselja prav gotovo ne bi doživel.

Boršnikova tudi pravi, da je Aškerc "preveč razmišljal in tehtal" in bil zato preokoren za pravi pesniški polet. Njegova pesem je "špartansko redna in zmerna".²³ No, prav te njegove lastnosti, razmišljanje, tehtanje in špartanska redoljubnost, so bile idealne za njegov novi poklic. Redoljubnost in natančnost sta namreč med osnovnimi vrlinami dobrega arhivista. In Aškerc je imel tega v izobilju. Njegova redoljubnost je bila tudi vzrok za šale na njegov račun. Da je z magistrata odhajal na minuto točno takrat, ko je odbilo poldne,²⁴ je sprožalo kar nekaj govoric in šal. Aškerc je v pismu novembra 1898 tudi zapisal, da ima dela in sedenja v arhivu od 8. do 12. ure dovolj.²⁵ Ampak na račun dela v arhivu se je pritoževal le prvo leto, pritožb iz poznejšega obdobja ne zasledimo več.

Arhivarska služba v Ljubljani je bila sicer res odprta predvsem zaradi Aškercjevih problemov v osnovnem poklicu, vendar je bila takrat mestu že zelo potrebna. Priznati je treba, da je bil Aškerc v tistem času zelo primerna oseba za opravljanje nove službe. Bil je dovolj razgledan in izobražen, zanimali sta ga kultura in znanost, s tem pa je bil najprimernejši za pravilno ureditev arhiva. Pred začetkom dela o arhivu ni prav veliko vedel, saj je v pismu Hribarju zapisal: "Prosil bi vas, ko bi mi izvolili povedati vsaj v obrisih, kako delo ima arhivar, kake dolžnosti?"²⁶ Poudariti moram, da se je dela lotil z veliko vnemo in strokovno. Seznanil se je s teorijo (prebiral Hitzingerja) in prakso (ogled arhiva v Zagrebu), z njim se je začelo obdobje rednega, sistematičnega arhivskega dela in redne skrbi za arhivsko gradivo.

Aškercovo delo v Mestnem arhivu v Ljubljani je obsegalo vsa dela, ki jih opravlja moderni arhivist. Urejal in popisoval je gradivo, na novo prevzemal in hranil gradivo, objavljal gradivo pomembno za slovensko zgodovino, in se ukvarjal z nekaterimi metodološkimi arhivskimi vprašanji.

Kartotečni listek iz Aškercjeve kartoteke

Po vsem povedanem sodeč je razumljivo, zakaj ima Aškerc danes za arhiviste poseben pomen. Pred malo več kot sto leti je opravljal vse različne dejavnosti modernega arhivista in se pri tem spopadal s podobnimi težavami, kot se spopadamo danes. Vseh arhivističnih problemov se je loteval strokovno, se posvetoval z zgodovinarji, prebiral literaturo. Na večino strokovnih arhivističnih problemov je našel pravi odgovor, pravo metodo in nam tako ohranil neokrnjeno gradivo, ki govori o naši preteklosti.

Dokumentacija o Aškercjevem službovanju in delovanju v arhivu²⁷

1. Aškercjevi arhivski elaborati:

- Aškercjev inventar Mestnega arhiva – originalno: Splošni katalog ljubljanskega mestnega arhiva 1898–1911; (LJU 247, a. e. 65)
- Aškercjev listkovni pregled in indeks k starejšemu delu splošne registrature (7 velikih in 2 polovični škatli) v dolžini 1, 6 tm.

2. Aškercjeva poročila o svojem delu:

- Pro memoria o arhivu, Službeno poročilo; (objavljeno v AZD, 9. knjiga, str. 93–96)
- Poročilo o delu do 22. avgusta 1899; (obj. v AZD, 9. knjiga, str. 96–97)
- Izvestje o magistratni knjižnici; (LJU 490, Reg II/15-II/1, 69/01)
- Arhiv in knjižnica (1910). (LJU 247, a. e. 1, obj. v 60. let MALj, str. 189–193 in AZD 1993, 7. knjiga, str. 580–589)

²³ Boršnik, Aškerc, str. 418.

²⁴ Boršnik, Aškerc, str. 391.

²⁵ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Turnerju 10. 11. 1898.

²⁶ AZD, 1997, 8. knjiga, pismo Hribarju, Velenje, 17. 3. 1898.

²⁷ Vilfan, str. 107.

3. Dokumenti o Aškercčevem delu oziroma o arhivu v tej dobi:

Oprema arhiva; (LJU 489, Reg I/1211, fol. 564, Reg I/1219, fol. 1, Reg I/1620-V/14, 922/11, Reg I/1257, fol. 362)²⁸

- Nakupi in prevzemi arhivskega gradiva in knjig:
- učne knjige; (Reg I/1186, fol. 817)
  - Arhiv štajerskega namestništva (knjiga); (Reg I/1186-II/2, 14137/08)
  - državni zakonik; (Reg I/1186, fol. 558)
  - rokopis Prešernovih poezij (in omemba muzeja); (Reg I/1568, fol. 260-437)
  - prevzem zapisnikov mestnega sveta; (Reg I/1550, fol. 831 do 837)
  - letna poročila tržaške realke; (Reg I/1550, fol. 838–839)
  - zapisnik mestnega sveta iz leta 1768; (Reg I/1237-V/14, 24657/07)
  - razni nakupi: Aškercčev predlog za nakup knjig fizika Koprive, (Reg I/1550, fol. 840) nakup slike, tiskovin, perorisba mesta, (Reg I/1257, fol. 44, 77, 79–80), čarovniška pravda, literarni rokopisi, (Reg. I/1257, fol. 81, 82 do 86), Uradno poročilo na poziv g. župana daje Aškerc mnenje o nakupu Prešernovega rokopisa in Ilirije oživljene; (Reg. I/1257, fol. 86)
  - Ambroževa slika; (Cod III/70, fol. 345)
- Mnenja in predlogi:
- Preimenovanje katastrskih občin; (Reg I/1193, fol. 156)
  - Trubarjev park; (Reg I/1255-V/12, 22384/10)
  - spakedrana slovenščina na ljubljanskih firmah; (Reg I/1568, fol. 193–197)
- Razno: ruski vizum. (Reg I/1267-VII/6, 28988/01)

Članki Antona Aškerca, mestnega arhivarja²⁹

Slovenski prisegi iz ljubljanskega mestnega arhiva. V: IMK 1899, str. 73–74. Objavil je prisego opekarskega mojstra z dne 24. decembra 1785 in burgersko (meščansko) prisego iz leta 1791.

Ljubljanski operni pevec pred 108 leti. Iz ljubljanskega mestnega arhiva (fasc. 196) posnel A. Aškerc. V: LZ 1899, str. 456; AZD 1993, 7. knjiga, str. 667–668.

Usoda prvih slovenskih sanjskih bukvic. V: LZ 1899, str. 321–323; AZD 1993, 7. knjiga, str. 661–664. Na podlagi dokumentov, ki jih je našel v

ljubljskem mestnem arhivu, je Aškerc opozoril na dotlej neevidentirano slovensko knjižico.

Posredovalni urad za delo in službe (v rubriki Socialni pregled). V: LZ 1900, str. 159–162; AZD 1993, 7. knjiga, str. 316–321.

Rešilna postaja v Ljubljani (v rubriki Socialni pregled). V: LZ 1900, str. 162–165; AZD 1993, 7. knjiga, str. 321–325.

Zavod sv. Nikolaja v Trstu (v rubriki Socialni pregled). V: LZ 1901, str. 414–416; AZD 1993, 7. knjiga, str. 325–328.

Stavbna zadruga za delavske hiše Lastni dom v Celju (v rubriki Socialni pregled). V: LZ 1901, str. 416–417; AZD 1993, 7. knjiga, str. 328–329.

Mestna ubožnica v Ljubljani (v rubriki Socialni pregled). V: LZ 1902, str. 121; AZD 1993, 7. knjiga, str. 329–330.

Ljubljanski grad in promet s tujci. V: LZ 1902, str. 713.

Vodnikovo šolsko poročilo iz leta 1812. V: LZ 1903, str. 342–344; AZD 1993, 7. knjiga, str. 828–831. V okviru prizadevanj za slovenske srednje in visoke šole je Aškerc iz gradiva o francoski Iliriji, ohranjenega v arhivu, objavil in komentiral Vodnikovo uradno poročilo.

Število prebivalstva ljubljanskega leta 1813. V: LZ 1903, str. 640.

Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega. V: IMK 1904, str. 92–101 in 169–184. Aškerc je objavil 19 slovenskih okrožnic iz časa Ilirije, večino okrožnic iz leta 1809, ostale od leta 1811 do leta 1818. V dodatku je objavil še tri nemške akte Valentina Vodnika.

Štiristoletni jubilej ljubljanskih županov. V: SN 9. julij 1904, str. 1; AZD 1993, 7. knjiga, str. 462–465. Ko je bil Ivan Hribar četrtič izvoljen za župana, je Aškerc želel dati temu dogodku širši okvir in poudarek z orisom zgodovine ljubljanskih županov na podlagi dokumentov iz mestnega arhiva.

Krstna imena v ljubljanskem mestnem arhivu. V: IMK 1905, str. 175.

Doslej neznan župan ljubljanski. V: IMK 1905, str. 175.

Slovenski akti iz mestnega arhiva ljubljanskega. V: IMK 1906, str. 139–146.

General Quedart. Donesek k zgodovini francoske okupacije. V: IMK 1907, str. 33–35.

Kako so leta 1809 snažili ljubljanski grad. V: IMK 1907, str. 45.

Vojna kontribucija na Kranjskem leta 1809. V: IMK 1907, str. 45–46.

²⁸ SI ZAL, LJU 489, Reg I. je cela signatura, naprej navajam samo Reg I.

²⁹ Povzeto iz: Marja Boršnik, Aškercčeva bibliografija. ČZN (1935), XXX/4.

Obrtno stanje v Ljubljani leta 1809. V: IMK 1907, str. 65–71.

Odkod izvira beseda "goldinar"? V: IMK 1907, str. 118.

Zbirka arhivske slovenščine (v rubriki Razprave). V: IMK 1908, zv. 2, str. 71–74.

Vidni sledovi francoske vlade v Ljubljani. Sn 1909, str. 189–191; AZD 1993, 7 knjiga, str. 189–191. Ob stoletnici Ilirskih provinc je Aškerc arhivsko gradivo o francoski okupaciji 1809–1813, ohranjeno v ljubljanskem mestnem arhivu, objavljajal v IMK in Sn, ki je temu jubileju posvetil posebno številko. Natisnjena pesem Ilirija; Napoleonova Ilirija, SN, 194, Francoski koledar v Iliriji, SN 194, Francoska vlada v Ljubljani l. 1809. pa nemški jezik, Sn 194

Ljudsko šolstvo v ljubljanskem okrožju leta 1810 (v rubriki Razprave). V: Carniola 1910, str. 222–226.

Mestni arhiv (Zarnikov izvleček). V: Ljubljana po potresu (1895–1910), str. 158–159.

Mestna knjižnica (Zarnikov izvleček). V: Ljubljana po potresu (1895–1910), str. 160.

Mestni arhiv in knjižnica (orig.). V: 60 let MALj; AZD 1993, 7 knjiga, str. 580–589.

Kapitulacija ljubljanske trdnjave pred Francozi leta 1809 (v rubriki Razprave). V: Carniola 1911, str. 35–43.

Francoska posadka na gradu pa Ljubljanci leta 1813 (v rubriki Razprave). V: Carniola 1911, str. 248–250.

Kako se je godilo ljubljanskim kadilcem v francoski dobi (v rubriki Mali zapiski). V: Carniola 1911, str. 338–339.

Raab Anton, doslej neznan župan ljubljanski (v rubriki Mali zapiski). V: Carniola 1911, str. 339.

H kronologiji ljubljanskih županov (v rubriki Mali zapiski). V: Carniola 1911, str. 339.

Medicinska šola v Ljubljani leta 1814 (v rubriki Zapiski). V: Carniola 1912, str. 149–150.

Novi župan ljubljanski dr. Ivan Tavčar. V: Dan 20. januarja 1912, nepodpisano; AZD 1993, 7. knjiga, str. 599–601. Aškerc je napisal historični del podlistka, ki govori o ljubljanskih sodnikih, rihtarjih, mairih in županih.

Od Ljubljane do Siska pred 100 leti (v rubriki Zapiski). V: Carniola 1913, str. 77–79.

Vodnikovo poročilo o ljubljanskem šolstvu iz leta 1814 (v rubriki Zapiski). V: Carniola 1913, str. 171–172.

Civilne poroke v Ljubljani v francoski dobi. V: Carniola 1914, str. 267–269.

Literatura

Marja Boršnik Škerlak: *Aškerc, življenje in delo.* Ljubljana 1939 (cit. Boršnik, Aškerc).

Marja Boršnik: Aškerčeva bibliografija. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1935, 4. zvezek.

Sergij Vilfan: *60. let Mestnega arhiva ljubljanskega.* Ljubljana 1959 (cit. 60. let MALj).

Sergij Vilfan: Anton Aškerc – mestni arhivar ljubljanski. *Kronika* 1956, str. 99–107 (cit. Vilfan).

Aškerčev zbornik. Ob stoletnici pesnikovega rojstva, Celje 1957 (cit. Aškerčev zbornik).

Anton Aškerc: *Zbrano delo.* 7. knjiga, Podlistki in potopisi. Ljubljana 1993; 8. knjiga, Pisma I, Ljubljana 1997; 9. knjiga, Pisma II. Ljubljana 1999 (cit. AZD).

Manica Koman

SPOMINČEK NA AŠKERCA

"Moja muza je Špartanka..."
Aškerc

Pesnik Anton Aškerc ...

Po svojih nazorih je bil svobodomislec. Zato je moral čestokrat pretpeti marsikaj, kar ni zaslužil. Ali to ga ni motilo in ne premaknilo. Popuščal ni nikoli in klonil pred nikomur. Vztrajal je na svoji poti kot "mož jeklen". Na zunaj res precej sam svoj in včasih malce zadirčen, a v srcu dober, blag, odkritosrčen in vseskozi poštenjak.

Tam na rotovžu, v tisti podolgovati ozki sobi, z okni na dvorišče je sedel, s koleno oprt na mizo, ko sem mu kot mlado kmečko dekle nosila v presojo moje prvence. Je že tako, da skoro vsake, ki pozneje kaj "škeribsa", začenja z verzji.

"No, kaj ste pa danes prinesli?"

Glas mu je bil raskav, zadirčen, kar pa me ni motilo. Vedela sem že, da biva v tem človeku dobra in blaga duša. Brez strahu sem mu pomolila zavitek.

Vzel je, razprl, pregledoval, presojal:

"To bi bilo. To je dobro, to ni. To tukaj je treba popraviti. In potem – merila še ne znate. Jambe in trobeje morate poznati. Z drugo besedo: na naglase gotovih zlogov je treba paziti. Veste, to je kakor takti, kot na primer pri plesu, recimo pri "bolcarju": tram-tam, tam, tram-tam, tam, tako nekako."

Poslušala sem ga pazljivo in tudi razumela. Drugi pot sem mu prinesla pesem popravljeno in bila mu je po volji.

"Veste" – je rekel nekoč – "saj vi niste edina, ki grešite v tem. So še drugi, katerim je vse bolj zameriti. So to zlasti mlajši, moderni pesniki. Njihove pesmi čestokrat nimajo nikakršnega merila. Tako na primer ima prva kitica deset zlogov, druga pa še enkrat toliko. Ubogi komponisti! Za vsako kitico posebej bi morali ustvarjati drugačen napav."

Pri neki taki priliki so mi med pogovorom začele begati oči po tisti ozki zatobli sobici. Aškerc je to opazil ter tudi takoj uganil moje misli. Nasmehnil se je in rekel:

"Malo prostora imam, kaj? Kajne, za vas, ki se gibljete po polju, travniku in gozdu ter uživate ves dan ljubi sonček, bi bila takale luknja – smrt!"

Pritrdila sem. A vendar sva se takrat motila oba, kajti usojeno mi je bilo, da sem pozneje prav v tisti "luknji" prebela kot arhivska pomočnica dolgih sedemnajst let. Pozneje so mi dali svetlejšo in prostornejšo pisarno. Tudi opravo so mi hoteli zamenjati z novo, modernejšo, pa sem zaprosila:

"Vsaj Aškercovo mizo in njegov starinski fotelj mi pustite!"

In ugodili so mi.

Prav tedaj je izšla v posebni knjigi njegova obširna pesnitev "Poslednji Celjan". Radi smo jo brali. Saj je bila to nova, vseskozi klena Aškercova pesnitev. A vendar se je pojavil "nekdo", ki je to delo v časopisu precej raztrgal. To smo neznanemu kritiku vsi zamerili. Ko pa sem potem z Aškercem govorila o tem, je on malomarno zamahnil z roko:

"Haha, naj ima svoje veselje. Upajmo, da bo zdaj kaj boljšega pokazal on."

"Ne, ne," sem odkimala. "Najboljše vedno pričakujemo in dobimo od vas!"

Tedaj mi je trpko odvrnil:

"Ne bo nič. "Poslednji Celjan" naj bo res poslednji!"

Povedal je resnico. Omenjeno delo je bila res njegova poslednja pesnitev. Kmalu potem je namreč umrl zadet od kapi.

Slava pesniku Antonu Aškercu!

Anekdoto je prinesla decembra 1957 v Mestni arhiv ljubljanski g. Manica Koman. Hrani se v fondu SI ZAL, LJU 346, Rokopisni elaborati, Manica Koman.

Zusammenfassung

ANTON AŠKERC, STADTARCHIVAR UND BIBLIOTHEKAR

Aufgrund seiner liberalen Ideen durfte der Priester und Dichter Anton Aškerc sein Priesteramt nicht mehr ausüben. Ivan Hribar, der Bürgermeister von Ljubljana, schuf in der Stadtverwaltung einen neuen Arbeitsplatz, und 1898 wurde Aškerc der erste Stadtarchivar und damit auch der erste professionelle Archivar in Slowenien. Aškerc nahm die archivische Tätigkeit fachkundig in Angriff, er las Fachliteratur, besuchte das Archiv in Zagreb und bat Historiker um Rat. Nach 14 Jahren Magistratstätigkeit verließ er das geordnete, in 9 Karteischachteln inventarisierte Archivgut und die neu gegründete Bibliothek, die später den anfänglichen Bestand der Slawischen Bibliothek darstellte. Aškerc übernahm auch Archivgut und sorgte für dessen Veröffentlichung. Seine Charaktereigenschaften wie Nachdenklichkeit, Abwägung, Genauigkeit und Ordnungsliebe waren geradezu ideal für den neuen Beruf. Vor rund 100 Jahren, genauer am 15. Juli 1898, nahm dank dem Bürgermeister und mithilfe des Dichters die Periode der regelmäßigen und systematischen archivischen Tätigkeit und der kontinuierlichen Betreuung des Archivguts in der Stadt Ljubljana ihren Anfang. Mit ihrer Hilfe wurde das Archivgut der Stadt Ljubljana zu einem der ganzheitlich am besten erhaltenen Stadtarchive Europas.